

III.

Közegészség, közerkölcsiség.

Arad megye közegészségügye.¹⁾

Irta: **Dr. Institoris István**, megyei főorvos.

Arad megye földrajzi fekvése nagyon kedvező. Keleti részén egész 1500 méter magasságot elérő erdős hegységek határolják, a világhírű ménes-magyarádi hegyaljával, a többi része síkság, mely leszámítva egyes szikes területeket, általában jó minőségű termőföld. A Maros, Fekete Körös és Fehér Körös folyók, hegyek között számos patak és a Nádor csatorna szelik át. Ennyi természetadta előnyök után és a kiterjedt vasúti hálózata révén, a lakosság az év minden szakában el van látva munkával, u. m. a hegyes vidéken fa- és kőipar, a hegyalján a szőlőmunka, a síkságon földművelés és vasúti munka stb. És így a szegényebb sorsú lakosság megélhetése és tisztességes napszáma folytán az év majdnem minden szakában biztosítva van. Mindezen kedvező körülmények dacára a közegészségügy még nem érte el azon fokot, mely kívánatos volna.

Javulás azonban minden irányban történt. Nevezetesen az évekkel elévült fennállott mocsarak, a mindég eszközlött lecsapolás és befásítás által, a nagyobb uradalmak belterjesebb gazdálkodása következtében eszközlött levezető csatornák készítése által, de különösen az utóbbi évek szárazsága folytán mintegy varázsütésre eltűntek és ezáltal az ezen vidékeken tájkórosan uralgó maláriás betegségek megszűntek. A községekben a belvizek nagyobbára lecsapolattak, rendszeres útmenti árkok húzattak, a járdák és udvarok feltöltettek.

Gondoskodva lett jó ivóvízről, részint mély fúrású kutak, részint pedig ártézi kutak furatása által. A lakosság indolenciájának felrázása folytán a tisztaság iránt való érzék gyarapodott, ami a lakások tisztán tartása, azok rendes szellőztetése, az utak és járdák, valamint udvarok tisztántartásában nyilvánul.

A nagy uradalmakban a családi lakások a modern igényekhez átalakítottak és azokban minden egyes családnak meg van a maga külön lakóhelyisége. A betegsegélyző egyletek és az országos betegápolási alapra kiszolgáltatót ingyenes gyógyszerek által a betegülések

¹⁾ Ezt a részt, mely már 1898-ban készült, *Dr. Borsos Béla* megyei főorvos úr volt szíves újra áttekinteni s az elavult adatokat helyesbiteni.

gyógykezelése mind nagyobb tért hódít. Mindazonáltal a gyermek halandóság még mindig igen nagy 40—50%. Átlag a sűrűbben előforduló betegségek: a gyomor és bélhurut görcsökkel, a görvély kór és tüdővész. Kórozások: a rosz táplálkozás és a szülők alkoholizmusa.

A járványos fertőző betegségek közül: a kanyaró, a vörheny, a höghurut, kisebb mértékben a roncsolótoroklob és hasihagymáz szerepelnek. 1910-ben fellépett a megye területén a vörheny 1638 esetben 352 halállal, a kanyaró 2283 esetben 140 halállal, a hasihagymáz 145 esetben 16 halállal, a toroklob 616 esetben 65 halállal, a höghurut 111 esetben 6 halállal, a fülmirigylob 3 esetben gyógyulással. Összesen 4793 esetben 579 halállal. Halálozási százalék 10·20%.

A trachoma a megyében csak szórványos jelleggel lép fel. 1910. év I. felében 34 állott gyógykezelés alatt.

Ezen fertőző betegségek rendszerint behurcolás következtében lépnek fel és továbbterjedésüknek az az oka, hogy az első esetek a lakosság indolenciája és butasága folytán eltitkoltatnak és a hatósági óvintézkedések ellen ellenszenvvel viseltetnek.

A bejelentett esetben azonban kényszergyógyítás alá vétetnek és amennyiben a lakás viszonyok megengedik, elkülönítetnek. A lakások pedig fertőtleníve újra kimeszeltetnek.

A hegyi vidékeken a pellagrás betegek száma a jobb táplálkozás következtében apadást mutat. 1907. évben 12 pellagrás állott gyógykezelés alatt, ezek közül kettő magas korban elhalt, három gyógyult, ápolás alatt maradt 7 beteg. Ugyszinte észlelhető elég sűrűn a pajzsmirigy duzzanat (golyva) is. Hólyagos himlő fellépése nagyon ritka, mely körülmény a rendszeresen keresztül vitt védhimlő oltás hatékonyságát bizonyítja. Beoltatott jó sikerrel 1910. évben 11419 újszülött és újra oltatott 14541 iskolás gyermek. Összesen 25960 egyén. A védhimlő oltások az egész megyében borju-nyirkkel eszközöltettek.

A megye területén 1907. évi kimutatás szerint nem közveszélyes elmebeteg és gyöngé elméjű (hülye és bárgyú) 259 tartózkodik. Ezek részben kint ápolásban részesülnek, részben a községek felügyelete alatt állanak.

A hadköteles ifjúság kifejelettsége összehasonlítva a tíz év előtti anyaggal fogyatkozást mutat, dacára, hogy most egy évvel idősebb korban állnak a mérték alá. Kivéve a kisjenői járást, hol 160%-nyi szaporulat volt és az aradi és világosi járásokat hol a fogyatkozás 0·40%, illetve 0·20% volt, a többi hét járásban általában fogyatkozás észlelhető. Így a pécskai járás 40%, tornovai járás 10·20%, a radnai járás 40%, nagyhalmgyi járás 70%, borossebesi járás 30%, borosjenői járás 110%, eleki járás 7·90%.

A megyében gyógyfürdő egy van: Menyháza. Kis szélmentes völgyben fekszik természetes 22° meleg forrással. Kissé ugyan indifferens,

de mint klimatikus hely üdülésre és utókúrára nagyon alkalmas. Van modernül berendezett kádfürdője, tökéletesen felszerelt vízgyógyászata és elegáns két uszodája nők és férfiak részére. Szállodáiban 80 szoba, van azonkívül több magán villa.

Borosjenőben van egy járási kórház 24 beteg részére. Ugyanitt van a gyengeelméjűek állami gyógyapaedagogiuma is. Jelenleg 80 gyermek részesül ellátás és tanításban.

Borossebes és Elek községben egy a község által épített és fenntartott menház van megyebeli elaggott, vagyontalan férfiak és nők részére.

A megye egészségügyi személyzete: 1 megyei főorvos, 10 járási orvos, 13 községi orvosi állás, (3 üresedésben), 24 körorvosi állás (6 üresedésben), 2 uradalmi orvos, 3 magán orvos, 1 kórházi orvos, 238 okleveles szülésznő. Az 1000 lélekszámot meghaladó községek mind el vannak látva községi szülésznővel. Van 77 másodrendű bába. Ezek az 1000 léleknél kevesebb számú községek részére lesznek Temesvárt kiképezve, úgy hogy ma minden község el van látva szülésznővel.

A megyében van 25 önálló gyógyszerész és 8 kézi gyógytár. A halottkémlést az orvosi székhelyeken az orvos, a többi községben (174) kitanított halottkém teljesíti.

Kimutatás

Arad vármegye 1900. és 1911. évi sorozás eredményéről.

Járások	Sorozáshoz felszólítottak		Tényleg megjelentek		Besoroztattak		Gyarapodás %	Fogyás %
	1900-ban	1911-ben	1900-ban	1911-ben	1900-ban	1911-ben		
Magyarpécska	686	743	608	613	284	195	—	14.9
Arad járás	773	859	725	780	322	239	—	13.8
Világos	692	906	657	804	291	174	—	22.7
Tornova	581	624	546	597	217	106	—	22.0
Máriaradna	715	604	675	584	193	91	—	13.0
Nagyhalmagy	400	490	388	442	118	61	—	16.7
Borossebes	760	841	730	808	268	138	—	18.7
Borosjenő	654	839	603	791	249	125	—	25.4
Kisjenő	957	1131	892	1054	399	196	—	26.2
Elek	556	838	530	793	240	150	—	26.3
Összesen	6774	7875	6354	7266	2581	1475		

A *fogyás* meglepően nagy százalék-száma nem absolute a testi hanyatlás fokmutatója. A sorozó bizottságok szigorubb vagy enyhébb eljárása nagy szerepet játszik e részben, míg viszont a bizottságnak erre adott felsőbb utasítás a szükségtől vagy külpolitikai helyzettől függ.